

I taka, syzrjavame v tozi tjagosten grad kato larvi v njakakyv zelen pashkul, ot kojto edin den, kogato se razpukne i otvori, samo naj-shtastlivite i naj-neshtastnite shte otpyrhat v sveta, nad nepristypnite visoki planini. Po tova vreme ni se struva, che njama po-skuchen grad ot Saraevo! Zaobikolen ot tri strani amfiteatralno s planini, a ot jug – ot prostornoto Saraevsko pole, sjakash razpolozhen v zelena podkova, tozi grad okazva tjagostno vyzdejstvie vyrhu chuvstvitelnite si zhiteli, na koito im se struva, che zhivejat na dynoto na njakakyv kazan, pod kapaka na gystata mygla, kojato go pritiska. Tazi mlechnosiva mygla, kojato dori i prez ljatoto obgryshta saraevskite ulici, parkove i plitkata reka, dava na vsichko poetichen vid – porutenite sgradi i hilavata treva v parkovete i gradskite gradinki, kupishtata izhvyrteni otpadyci i vsjakakyv bokluk, se zagryshtat s neja kato s penjoar, omekotjavat se ostrite konturi, a vsekidnevnoto minavane po Krajbrezhnata ulica se prevryshta v mechtanie. Ottatyk ryba na tova gyrne, na samoto dyno, na koeto se namirame nie, a koeto edin lokalen mydrec naricha *karakazan*, vri i kipi njakakyv syvsem razlichen zhivot – po-bogat, po-interesen ot tozi, na kojto, struva ni se, sme osydeni dozhivotno.

Po vremeto na predtelevizionnata epoha, dokato vse oshte ne beshe zapochnala revoljucijata na mladite, kojato samo dvajsetina godini po-kysno shte se prevyrne v istinski teror na mladostta, svetyt beshe napraven po mjarkata na vyzrastnite; te diktuvaha stila na zhivot – ot modata do mestata za izlizane i zabavlenija. Nasledjavahme knigi i palta ot bashtite si, a edinstvenite prozorci, koito ne gledaha samo kym vechnata nepronicaema stena ot planini, bjaha kinata, njakolko na broj, koito predi vojната noseha zvuchni imena kato *Apolo* ili *Imperial*, za da bydat preimenuvani po-kysno na *Partizan* i

Romanija. Izlizabethme kato zashemeteni ot mizernite im saloni, ne vjarvajki, che njakyde naistina syshtestvuvat gradove i hora, v koito sme se vzirali dva chasa. Redkite hora na izkustvoto s razchorleni, malko po-dylgi kosi ot ostanalite sygrazhdani, ni vyzdejstvat nerealno, kato mitichni syshtestva. Te se zanimavat s njakakvi nedostypni za nas raboti. Minavat bezuchastni i leko razsejani po ulicite, a nie gi prosledjavame s vyzhishtenie ot pochetno razstojanie. Mnogo po-kysno shte osyznaem, che tova sa neshtastni provincialni mazachi, malobrojni pisateli bez uspeh izvyn granicite na svoja grad, ili muzikanti, koito v svoeto skitalchestvo, v tyrsene na po-dobyr zhivot, sluchajno se spreli v Saraevo. Ot vreme na vreme vizhdahme i proslaveni stolichni znamenitosti, poeti i aktjori, sluchajno minali prez Saraevo, kydeto sa doshli, za da syberat danyka si za slava, no obshto vzeto, v grada caruvashe bezkrajna skuka. Edna izlozhbena zala, v kojato se izrezhdaha lokalni hudozhnici, predimno pejzazhisti v postsezanov stil; edin teatyr vinagi s edni i syshti aktjori i belkanto pevci, pristignali ot syshto takiva provincialni gradove; njakolko knizharski vitrini, v koito kancelarskite stoki se smesvaha sys skuchni klasici, i myrtvite muhi, padnali vyrhu paleolitnitate nahodki v mytnite vitrini na Oblastnija muzej – tova beshe vsichko. Prez tozi mrachen zhivot se vyrteshe kato skycashtata vyrtelezhka na Cirkus-plac (Zirkusplatz) vechnijat kryg na vechernoto styrgalo na Glavnata ulica, s momicheta, koito s grim i moda podrazhavaha na Lana Tyrnyr ili Ava Gardnyr, i mladezhi, koito imaha kysmeta da prilichat na Montgomery Klift i, po-kysno, na Marlon Brando. Sred tjah, bednjashki oblecheni mladezhi, koito gi gledaha s vyzhishtenie i zavist, ot shest i polovina do osem i polovina, kogato styrgaloto zamirashe, samotni voajori, gimnazisti, studenti, pristignali ot oshte po-zatynteni mesta, lokalni babaiti, obkryzheni ot sviti

podmazvachi – vsichki te bjaha obedineni ot njakakyv nepoznat kopnezh, na dynoto na karakazana, v kojto zaedno kykreha.

Vljubenite bjaha shtastlivi da se razhozhdat dva chasa po styrgaloto, hvanali svoite izbranici za potnite dlani, dokato istinskite shtastlivci zavezhdaha momichetata izvyn centyra po blizkite hylmove i se ljubeha pod belite nadgrobnni kamyni vyrhu postelja ot treva... “Ne znam kakva e тази игра на setivata ili neponjatna logika na chuvstvata – beshe pisal Ivo Andrich za tezi malki turski nekropoli okolo grada. – Vinagi sym imal useshtaneto, che ovoshtnite gradini naistina se izkachvat po baira, a che grobishtata se spuskat.”

Govorja za celomydrenoto saraevsko vreme, kogato oshte nito predchuvstvahme, nito znaehme za syshtestvuvaneto na strashnata vlast, kojato togava ne ni interesuvashе, no kojato upravljavashе nashite malki, kleti zhivoti.

Nasheto santimentalno vyzpitanie prez mladite ni godini, dokato bjagahme ot mestnata duhovna posredstvenost, ni nasochvashe kym golemite zapadni obrazci na izkustvoto. V starija dyrven saraj na Saburija bej, nad Kovachi, prez chiito steni duhaha ostrite saraevski vetrove, vkarvajki v naetoto atelie prez zimata dori snjag, zhiveeshe edin hudozhnik, sluchajno popadnal v Saraevo koj znae otkyde. Kazvashe se Franjo Likar i ni razkrivashe tajnite na modernoto italiansko izobrazitelno izkustvo Tam za pyrvi pyt vidjahme izbledneli reprodukcii na metafizichnite prostranstva na De Kirik, na Karl Kar, Sironi, Morandi... Togava ne znaehme, che izostavame ot Evropa s pochti trijset godini. Likar imashe edin ot pyrвите elektricheski gramofoni v Saraevo, na kojto vyrtyjahme i slushahme v noshtite ledenite sjuiti na Bah i rannite zapisi na ekstaza na Sten Kentyn. Ot dyrvenata terasa, na kojato oshte stojaha kolovete, na koito njakoga Saburija bej nabival glavite na nepokornata raja, se otkrivashе izgled kym Saraevo, koeto se vizhdashe kato na dlan.

V gradovete, koito se namirat dalech ot moreto ili ot golemite reki i ezera, izpitvam klaustrofobija i nikoga ne moga da poema vyzduh s pylni gyrdi. Struva mi se, che ustata mi sa pylni s prah. Vse pak, kolkoto i plitka da e reka Miljacka, kojato ot kyshtata na Saburija se vizhdashe kato blestjashta svetla lenta, nakysana ot mostove, spasjava grada ot beznadezhnata otdalechenost ot moreto. Sjakash тази rekichka predstavljava izvestna nadezhda, sjakash nejnoto techenie, makar i nevolno, ni podmamva da se izmyknem ot vlazhnata kotlovina i da zaminem nanjakyde, nakydeto i tja otiva.

V sreshtata na tezi nesymestimi zvuci – na studenata akustika na organa, s kojto se izpylnjavat tokatite i fugite na Bah, i skimteneto, vopliete i pyshkaneto na pajantovija saraj na Saburija bej, sjakash se krie syshtnostta na nasheto ranno obrazovanie, koeto vednyzh zavinagi shte ni orientira v zhivota.

Nakratko, edna malka grupa mladi hora, koito kopnejat po nejasnite konturi na Zapada, togava i ne podozirat, che tozi syshtijat Zapad shte othvyrli boleznenata im ljubov i mnogo godini po-kysno shte im pokazhe istinskoto mjasto, kym koeto prinadlezhat i ot koeto njama nikakyv izgled za bjagstvo. Kogato s vyzhishtenie, kato kym njakakvi bozhestva, posreshtahme na garata, visejki oshte ot ranna utrin, svoite obrazci za podrazhanie i gosti ot mechtanata Francija: Zhan-Pol Sarrt i Simon djo Bovoar, Iv Montan i Simona Sinjore, Zherar Filip, kojto v Saraevo igra Sid na Kornej s Frenskija nacionalen teatyr pod rezhisurata na Zhan Vilar, kogato na Artur Adamov, edin ot bashtite na avangardnija teatyr, ili na pantomima Marsel Marso pokazvahme planinite nad Saraevo, koj mozheshe da synuva, che frenskite *mirazhi* s dni shte zasipvat s razrushitelni bombi syshtite tezi ujutni mesta i shte ubivat tehните zhiteli, shte razrushavat mostove, bednjashki planinski kyshti, shte izbivat dobodyka i shte zamyrjsjat zemjata, ot kojato tozi trudoljubiv

narod zhivee. Gledajki metafizichnija pejzazh na edin svalen *mirazh* nad Pale i otlomkite ot izgorelite chasti na naj-smyrtonosnija frenski letatelen aparat, sjakash stojah na ruinite na njakogashnata si naj-goljama ljubov; sjakash tova prestyplenie nad syrbite beshe izvyrshil ne drug, a samijat Antoan djo Sent Ekzjuperi s bojnija si samolet, kato pri tova, predi vsichki ostanali, ubi i Malkija princ u nas. “S’il vous plait... dessine-moi un mouton!” disait Le Petit prince. (“Molja vi... narisuvaj mi edna ovca”, kaza Malkijat princ).

No vsichki tezi ovce bjaha izbiti.

I dokato nashite mestni pisateli opisvaha predimno razpadaneto i kraja na svoite selski familii ili vyzpjavaha sedemte vrazheski ofanzivi prez poslednata vojna, nie se spasjavahme s chetene na Skot Ficzherald, Foknyr i Heminguej, slushahme dzhaz do pripadane i se opitvahme da razberem izpryskanite platna na Dzheksyn Polok, prez chijato vse oshte prjasna boja bjasno e karal s kolelo ili dzhip, slushajki muzikata na Dzhon Kejdzh, za kogoto ne znaehme nishto. V provincialnite saloni na njakolkoto saraevski kina se vyzpitavahme po kaubojskata prikazka, che dobrite vinagi pobezhdavah nakraja loshite, bez da podozirame, che edin den i samite nie shte se namerim v roljata na indiancite – dokarani dotam da se skapvat, ne v Skalistite planini, a v nashite sobstveni. Sled kato ni zabraniha da letim po vreme na prochutata operacija *Zabraneno nebe* i sled kato dni nared letjaha nad nas, amerikanskite samoleti ot tipa F-16, koito, struva ni se, komandvashe lichno Dzhon Uejn, razrushih vsichko, koeto uspjaha da uceljat, a, naj-napred, bezpogreshno – nashata amerikanska mechta. Vsichko zapochna tvrde naivno – s idvaneto na humanitarnite organizacii, koito razdavaha na vojuvashnite narodi hrana i lekarstva, na koito srokyt na godnost otdavna beshe iztekyl; sled tova zapriizhdaha vse poveche – naj-

napred diplomaticheski predstaviteli, sled tova evropejski nabljudateli, posle malki otrjadi, chijato zadacha beshe da gi zashtitava ot nas, divacite, za da stane taka, che Saraevo i cjala Bosna i Hercegovina bydat pritisnati nakraja ot shejsethiljadna armija ot vyoryzheni do zybi vojnici, sys silna vyzdushna poddryzhka i moshten flot v Adriatichesko more. I vsichki te bjaha protiv nas. A kogato se oplachehme ot tova, svetyt, kojto njakoga obozhavahme, kazvashe, che stradame ot paranoja. Taka ostanahme bez grad, bez svoite zemi, i, koeto e naj-loshe, bez primerite za podrazhanie ot nasheto santimentalno vyzpitanie.